

ΜΑΪΡΑ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

MAMMA SANTISSIMA

μυθιστόρημα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Η ΙΔΕΑ της *Mamma Santissima* πρωτοεμφανίστηκε στο μυαλό μου το 1999 και η αρχική της μορφή ήταν σενάριο για τον κινηματογράφο, το οποίο έγραψα, αν θυμάμαι, λίγο μετά το 2000. Ευτύχησα να βρω αμέσως εξάίρετο παραγωγό, ωστόσο στο θέμα του σκηνοθέτη υπήρξαν πολύ μεγάλες δυσκολίες. Για χρόνια κυκλοφορούσε το σενάριο από χέρι σε χέρι, και κάθε Έλληνας σκηνοθέτης που πειθόταν να το αναλάβει ήθελε να το φέρει στα μέτρα του, μετατροπές με τις οποίες δε συμφωνούσαμε ούτε εγώ ούτε ο παραγωγός.

Έτσι η *Mamma Santissima* αναπαυόταν σε κάποιο συρτάρι περιμένοντας τις επόμενες σκηνοθετικές προτάσεις. Το 2008 γνώρισα τυχαία τον Ερνέστο Τσίνζι, έναν χαρισματικό Ιταλό σκηνοθέτη που με τις επισημάνσεις του απογείωσε την ιστορία και ουσιαστικά μετατόπισε το κέντρο βάρους της — κι είχε απόλυτο δίκιο, κατά τη γνώμη μου. Ωστόσο οι αλλαγές δεν ικανοποίησαν τον παραγωγό, που έκρινε πως το ελληνικό κοινό δε θα αγχάλιαζε την ιστορία. Σεβάστηκα την άποψη ενός έμπειρου

ανθρώπου που διακύβευε τα χρήματά του για το δικό μου καπρίτσιο να γράψω ένα σενάριο που απαιτούσε δαπανηρότατα γυρίσματα στην Καλαβρία και Ιταλούς και Γκρεκάνους ηθοποιούς, πέρα από τους τρεις Έλληνες πρωταγωνιστές.

Πρέπει να ήταν το 2010 όταν κατάλαβα ότι το φιλόδοξο όνειρό μου να δω τη *Mamma Santissima* στη μεγάλη οθόνη δεν επρόκειτο να εκπληρωθεί. Πλέον δεν είχα αντοχή να το κυνηγήσω και το εγκατέλειψα. Κι ενώ πίστευα ότι τόσα χρόνια και τόσος κόπος είχαν πάει χαμένα, διαπίστωσα με έκπληξη ότι το τεράστιο υλικό που είχα συγκεντρώσει ανέπνεε με πείσμα. Όλο αυτό το διάστημα οι ήρωες —τολμώ να πω εν αγνοία μου— ωρίμαζαν στο κεφάλι μου και περίμεναν υπομονετικά να πάρω την απόφαση που αρνιόμουν επί μακρόν — να τους αλλάξω κοστούμι και από κινηματογραφικούς να τους κάνω λογοτεχνικούς χαρακτήρες. Ξεκίνησα τον Σεπτέμβριο του 2013 και τελείωσα τον Φεβρουάριο του 2014. Γράφοντας την τελευταία λέξη, το μόνο που μπορούσα να σκεφτώ ήταν ότι αυτό το μυθιστόρημα ήταν μια πράξη απελευθέρωσης.

Γράφοντας την τελευταία λέξη σ' αυτή τη μικρή εισαγωγή, το μόνο που μπορώ να πω είναι πως συμφωνώ απολύτως με τον φίλο μου Μιχάλη, συγγραφέα της γενιάς μου, ο οποίος μου έλυσε την απορία γιατί βασανίστηκα τόσο να γράψω αυτές τις πέντε αράδες: Η αυτοδιαφήμιση είναι ταπεινωτική διαδικασία.

Αφιερώστε μου ένα λεπτό ακόμα για να εκφράσω τις γραπτές μου ευχαριστίες σε όσους με βοήθησαν, άμεσα

ή έμμεσα. Καταρχάς ευχαριστώ ολόψυχα τον Τζόρτζο ντι Παλέρμο, καλό μου φίλο από τα φοιτητικά ακόμη χρόνια, στον οποίο μεταξύ άλλων χρωστώ το λογοπαίγνιο με το επώνυμο Λαγκονία, επειδή «l'agonia» στα ιταλικά σημαίνει το ψυχορράγημα, λέξη απολύτως ταιριαστή στους αδίστακτους ανθρώπους της μαφίας. Ο ίδιος εν αγνοία του μου προσέφερε τον τίτλο του σεναρίου (και μετέπειτα μυθιστορήματος) όταν πρότεινε να προσφωνεϊται η σινιόρα Λαγκονία *Μάμμα Σαντίσιμα* σε ένδειξη σεβασμού. Στον Σαλβατόρε Πιρόντι οφείλω ένα τεράστιο ευχαριστώ που μου έστειλε από την Ιταλία το βιβλίο του θαρραλέου Έντσο Τσικόντε με τίτλο *'Ndrangheta* (εκδόσεις Rubbettino). Πρόκειται για ένα non-fiction novel, που αφηγείται την αιματηρή αλήθεια για την εν λόγω εγκληματική οργάνωση. Τα στοιχεία του έδωσαν μεγάλη ώθηση σ' αυτή τη συγγραφική μου προσπάθεια. Μιλώντας για γραφή-μαρτυρία, δε θα μπορούσα να παραλείψω τον Ρομπέρτο Σαβιάνο, του οποίου τα βιβλία (*Γόμορρα, Η ομορφιά και η κόλαση, Ο αγώνας συνεχίζεται*), που κυκλοφορούν στα ελληνικά από τις εκδόσεις Πατάκη, με μύησαν στον κόσμο της Καμόρρα και με βοήθησαν να τη συγκρίνω με την Ντράγκετα.

Στο βιβλίο *The Mafia Manager* (στα ελληνικά από τις εκδόσεις Περίπλους) βρήκα πολλά γνωμικά και αποφθέγματα που χρησιμοποιούν οι μαφιόζοι καθημερινά στον λόγο τους.

Σε ό,τι αφορά τους Έλληνες της Καλαβρίας, ανεκτίμητες υπήρξαν οι πληροφορίες από το βιβλίο του Σωτήριου Δ. Τόνα *Το Γραίκο, η ελληνική γλώσσα της Καλαβρίας και οι σημειώσεις που φρόντισε ο φίλος μου Γιάννης να περιέλθουν στην κατοχή μου (Δύο μικρές*

διηγήσεις των ελληνόφωνων της Καλαβρίας του Κωνσταντίνου Νίκα και Τα τοπωνύμια ενός ελληνόφωνου χωριού της Καλαβρίας της Χριστίνας Πετροπούλου).

Στοιχεία για τη Μάνη άντλησα από το βιβλίο *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική: Μάνη* (εκδόσεις Μέλισσα), *Ταξιδιωτικός οδηγός για τη Μάνη* (εκδόσεις Explorer), *Μάνη* του αξεπέραστου συγγραφέα Πάτρικ Λη Φέρμορ (εκδόσεις Κέδρος), τον οποίο είχα την τύχη να γνωρίσω ένα Πάσχα στην Καρδαμύλη της μεσσηνιακής Μάνης, από την οποία κατάγομαι μητρόθεν. Άλλωστε σχεδόν ό,τι έχω γράψει στο βιβλίο για τη συμπεριφορά, τα ήθη και τα έθιμα των Μανιατών αποτελούν παιδικά μου ακούσματα από τις διηγήσεις των γιαγιάδων μου και της μητέρας μου.

Την ιδέα για τον ποδοσφαιρικό αγώνα που περιγράφω στις πρώτες σελίδες του βιβλίου την πήρα από τη νουβέλα του Πίνο Κακούτσι *San Isidro Fútbol* (στα ελληνικά από τις εκδόσεις Opera), ενώ το απόσπασμα σχετικά με τις απόψεις του φιλόσοφου Άρθουρ Σοπενχάουερ για τον γάμο είναι παρμένο από το βιβλίο *Το ασήμαντο αιώνια επαινούν* (στα ελληνικά από τις εκδόσεις Κάκτος).

Κλείνω το εισαγωγικό σημείωμα με τις ευχαριστίες μου στον Φίλιππο, που μοιράστηκε μαζί μου τις περιηγητικές του αναμνήσεις από τα γκρεκάνικα χωριά του Ασπρομόντε, και στην Κλεοπάτρα και στον Χρήστο, οι οποίοι με προθυμία απάντησαν στις απορίες μου που αφορούσαν από αρχιτεκτονική μέχρι όπλα.

Μάιρα Παπαθανασοπούλου,
Μάιος 2014

ΕΚΕΙΝΗ ΤΗΝ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΗ ΝΥΧΤΑ οι αστραπές κυνηγούσαν η μία την άλλη σαν ηλεκτροφόρα χέλια στον κατάμαυρο ουρανό. Το χώμα στους κήπους και στους αγρούς της Τερρανόβα μύριζε βροχή χωρίς να έχει πέσει ακόμα ούτε μία σταγόνα. Οι βροντές ξεκινούσαν υπόκωφα και κατέληγαν σε εκκωφαντικό κρεσέντο, κάνοντας τα τζάμια των σπιτιών και την καρδιά των ανθρώπων να τρίζουν από την ανάμνηση της τρομερής πλημμύρας που είχε πνίξει αυτή τη μικρή παραθαλάσσια πόλη της Καλαβρίας τη δεκαετία του '70. Η Τερρανόβα είχε σταθεί και πάλι στα πόδια της, αλλά το μνημονικό ίχνος ζωντάνευε κάθε φορά που μαύρα σύννεφα κρέμονταν σαν τη δαμόκλειο σπάθη πάνω από το κεφάλι των κατοίκων.

Ο Νικόλα Πάττι δεν έδειχνε να συμμερίζεται τον μύχιο φόβο των συντοπιτών του. Είχε στραμμένη την προσοχή του όχι στον ουρανό, αλλά σε κάποιον κακοφτιαγμένο δρόμο της πόλης, που λόγω της προχωρημένης ώρας ήταν έρημος. Οδηγούσε αργά το ημιφορτηγό του, προσπαθώ-

ντας να μην ταλαιπωρεί το σκουριασμένο σασί που βογκούσε σαν ετοιμοθάνατος γέρος. Στη θέση του συνοδηγού καθόταν ο Κάρλο Τζαρντίνια, γνωστός και ως «Διανοούμενος» ή «Κροπότκιν», επειδή ρουφούσε οτιδήποτε αφορούσε την αναρχία και χρησιμοποιούσε μεγαλόστομες εκφράσεις που ελάχιστοι καταλάβαιναν, σίγουρα όχι ο Νικόλα Πάττι.

«Ο ουρανός ζοφούται επικινδύνως» είπε ο Τζαρντίνια κοιτώντας από το παράθυρο τα σύννεφα που ζύγωναν απειλητικά το φεγγάρι.

«Μπα, εγώ νομίζω ότι θα ρίξει καρεκλοπόδαρα» διαφώνησε ο οδηγός. «Καλύτερα να έχουμε ξεμπερδέψει με τον Μαεζάνο πριν γίνουμε λούτσα» πρόσθεσε και πάτησε το γκάζι, ωθώντας το ημιφορτηγό μερικά μέτρα πιο κοντά στο μπαρ «Ιλλουζιόνι».

Ο Πεπέ —όπως τον φώναζαν η μάνα του, η αδελφή του, η γυναίκα του και προσφάτως η ερωμένη του— σκούπιζε με βιαστικές κινήσεις την επιφάνεια της μπάρας, ρίχνοντας ανυπόμονες ματιές στο ρολόι του απέναντι τοίχου. Σε είκοσι λεπτά θα ξεκινούσαν οι νυχτερινές ειδήσεις του τοπικού καναλιού και η ξανθιά παρουσιάστρια που είχε πιάσει δουλειά στον σταθμό χάρη σε μερικά δικά του τηλεφωνήματα του είχε υποσχεθεί ότι στην αποφώνηση θα έλεγε «Καλή σας νύχτα» σαλεύοντας περιπαθώς τις βλεφαρίδες, για να βεβαιωθεί εκείνος ότι την επομένη ίσχυε το ερωτικό ραντεβού τους σε μοτέλ της γειτονικής πόλης. Ο Τζουζέππε δυνάμωσε την ένταση του ήχου στην τηλεόραση. Κανείς δε θα του ζητούσε τον λόγο, καθώς είχε μεριμνήσει να διώξει τους «πρωινούς» πελάτες κάνα μισάωρο πριν. Κατά τις δώδεκα θα έμπαιναν οι δυο πρώτοι χαρτοπαίχτες, που δε θα είχαν

αντίρρηση να παρακολουθήσουν μαζί του το δελτίο μέχρι να συγκεντρωθεί και η υπόλοιπη παρέα για το συνηθισμένο πόκερ στο πίσω δωμάτιο. Είχε στη διάθεσή του μόνο είκοσι λεπτά για να ετοιμάσει τον μυστικό χώρο της χαρτοπαιξίας. Να στρώσει την τσόχα, να ελέγξει τις μάρκες, ν' αδειάσει τα τασάκια, να βάλει ξηρούς καρπούς στα μπολ.

Δεν είχε περάσει πολύς καιρός από τότε που καμιά δεκαπενταριά τακτικοί θαμώνες, οι οποίοι με τον καιρό είχαν γίνει φίλοι του, σε μια έξαρση αντρικής αδελφосύνης προερχόμενης από γερό μεθύσι τού είπαν ότι θα έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους —είτε καρέ του άσου ήταν αυτό είτε μια απλή κέντα— για να συνεισφέρουν στη συγκέντρωση του πίτσο* που κατέβαλλε ο Τζουζέππε κάθε πρώτη του μήνα στον υπάλληλο του αρχηγού της περιοχής. Έτσι στήθηκε στο άψε σβήσε η παράνομη λέσχη στην αποθήκη του μπαρ, και η γκανιότα δύο εβδομάδων είχε δώσει μια ανάσα στην τσέπη του Μαεζάνο.

Μόλις το ρολόι της κεντρικής πλατείας σήμανε δώδεκα, ο Τζουζέππε στάθηκε μπροστά στην οθόνη της τηλεόρασης καμαρώνοντας. Η Γκρατσιέλλα Μπαβέζε καλησπέρασε με ψυχρό επαγγελματισμό τους τηλεθεατές και, αφού προλόγισε το πρώτο θέμα, έδωσε πάσα για το βίντεο. Στην οθόνη εμφανίστηκαν εικόνες από Αφρικανούς μετανάστες που πλακώνονταν στο ξύλο με ντόπιους. Καδρόνια εκσφενδονίζονταν, μολότοφ έσκαγαν, σιδηρολοστοί έπεφταν σε κεφάλια, πλάτες, βιτρίνες καταστημάτων και πορτοπαράθυρα σπιτιών, ένα αυτοκίνητο είχε παραδοθεί στις φλόγες. Η φωνή του ρεπόρτερ ακουγόταν

* Λύτρα για την παροχή προστασίας.

να λέει ότι το κύμα βίας που είχε σαρώσει την πόλη τους εδώ και λίγες ημέρες δεν έλεγε να κοπάσει. Μετά η κάμερα γυρνούσε προς το μέρος διαφόρων αγανακτισμένων κατοίκων που κρατούσαν πανό με συνθήματα «Το κράτος μάς έχει εγκαταλείψει, τα μέσα ενημέρωσης μας παρουσιάζουν σαν εγκληματίες» και «Είκοσι χρόνια συνύπαρξης δεν είναι ρατσισμός».

Ο Τζουζέππε παρακολουθούσε τις εικόνες κουνώντας απογοητευμένος το κεφάλι. Δεν την αναγνώριζε την πόλη του. Κάποτε μετανάστες και ντόπιοι μοιράζονταν αρμονικά το λιγοστό ψωμί που τους έδινε η συγκομιδή εσπεριδοειδών. Μάλιστα κάποια βράδια έρχονταν στο μπαρ τρεις μπρατσάντι* από την Γκάνα. Του ενός το όνομα το θυμόταν ο Τζουζέππε. Τον έλεγαν Αγίβα Σουίμπου και είχε αφήσει πίσω του γυναίκα και έξι παιδιά προκειμένου να μαζεύει σ' έναν ξένο τόπο μανταρίνια από το χάραμα μέχρι τη δύση του ηλίου για είκοσι ευρώ μεροκάματο, το μισό της αμοιβής ενός ντόπιου νόμιμα απασχολούμενου. Ωστόσο ο Αγίβα συνέχιζε να γεμίζει καφάσια, παίρνοντας κουράγιο από τη χαρά των συγγενών του κάθε φορά που του έλεγαν ότι το έμβασμα είχε φτάσει στα χέρια τους. Ο Τζουζέππε είχε δει τις φωτογραφίες της οικογένειας Σουίμπου. Έξι μαυράκια με τεράστια μάτια, όλο χαμόγελο και ξυπολυσιά, δίπλα σε μια σοβαρή γυναίκα με πολύχρωμο φόρεμα κι ένα τουρμπάνι στο κεφάλι που την έκανε να μοιάζει με μαχαραγιά.

Κι εκεί που όλα κυλούσαν ομαλά, ο τραυματισμός ενός Σενεγαλέζου εποχικού εργάτη από πυρά κυνηγετικού

* Εποχικοί εργάτες.

όπλου προκάλεσε ξέσπασμα συλλογικής μανίας. Ο Τζουζέππε δε φανταζόταν ότι οι μετανάστες θα κατέστρεφαν με τέτοιο μίσος την πόλη που τους τάιζε —έστω και με ψίχουλα—, ούτε μπορούσε να διανοηθεί ότι οι συντοπίτες του θα έδειχναν τόσο απροκάλυπτα την ξеноφοβία τους.

«Σε τι κόσμος ζούμε;» αναφώνησε με απόγνωση, κι εκείνη τη στιγμή το ημιφορτηγό του Πάττι μπήκε με την όπισθεν στο μπαρ, στέλνοντας την τζαμαρία στο πάτωμα με έναν εκκωφαντικό θόρυβο, ενώ μερικά δευτερόλεπτα αργότερα στα χιλιάδες θραύσματα γυαλιού προστέθηκε μισός τόνος μπαγιάτικων μαριδών και λοιπών αφρόψαρων που γλίστρησαν με χάρη από την καρότσα όταν ο οδηγός πάτησε το κουμπί της ανατροπής. Έπειτα εκείνος κατέβηκε με την ησυχία του από τη θέση του και, πατώντας προσεκτικά στις μύτες των παπουτσιών, πέρασε πίσω από τηνμπάρα και χαμογέλασε στον αποσβολωμένο ιδιοκτήτη του «Ιλλουζιόνι».

«Καλησπέρα, Τζουζέππε» είπε ενώ την προσοχή του τράβηξε το ρεπορτάζ με τις ταραχές. «Για δυνάμωσε λίγο...»

Εκείνος υπάκουσε τρέμοντας και με την άκρη του ματιού του παρακολουθούσε τον Πάττι να βγάζει κοφτές ανάσες ρατσιστικής αγανάκτησης. Μόλις το βίντεο τελείωσε, ο οδηγός γύρισε προς το μέρος του Τζουζέππε με μια έκφραση βδελυγμίας στο αξύριστο, χοντροκομμένο πρόσωπό του.

«Αυτοί οι ξεβράκωτοι μας έχουν κατακλύσει σαν τις ακρίδες, παίρνουν τις δουλειές των τίμιων Καλαβρέζων, κι όταν κάτι τους ενοχλήσει, ορμάνε να μας φάνε ζωντανούς, οι κανίβαλοι της Αφρικής» γάβγισε φτύνοντας στο πάτωμα, που θύμιζε τον βυθό του Τυρρηνικού πελάγους.

«Καλά κάνουν οι δικοί μας και τους ξυλοφορτώνουν» πρόσθεσε και κοίταξε τον Τζουζέππε με βλέμμα που υποσχόταν κι άλλα δυσάρεστα. «Αρκετά μ' αυτούς, ώρα ν' ασχοληθούμε με τα δικά μας» έκανε και περισκόπησε τον χώρο. «Πού το κρύβεις το Καζινό Ρουαγιάλ;» ρώτησε, κι ο περιδεής ιδιοκτήτης τού έδειξε με τρεμάμενο δάχτυλο. Ο άλλος προχώρησε στο βάθος του διαδρόμου που οδηγούσε στην αποθήκη.

Ο Τζουζέππε προς στιγμήν λογάριασε να γίνει λαγός, αλλά το σώμα του αρνιόταν να υπακούσει στις απεγνωσμένες εντολές του εγκεφάλου του, κυρίως επειδή το άφυλο βλέμμα του Τζαρντίνια, που είχε στο μεταξύ κατέβει αθόρυβα από τη θέση του συνοδηγού, τον τρόμαζε περισσότερο από την αγριάδα του φίλου του. Έτσι έμεινε ακίνητος σαν επιτύμβια στήλη, ακούγοντας τους ήχους της καταστροφής στο πίσω δωμάτιο.

«Ο έχων ώτα ακούειν ακουέτω» είπε ο Τζαρντίνια πλησιάζοντας.

Έσυρε απαλά τον δείκτη του στο πτερύγιο του αυτιού του Πεπέ, ο οποίος ένιωσε ότι αυτή η κίνηση κράτησε μια αιωνιότητα. Έκλεισε σφιχτά τα μάτια για να κατανικήσει την τάση λιποθυμίας και, όταν τα ξανάνοιξε, διαπίστωσε με έκπληξη ότι ο άντρας βρισκόταν καθισμένος σε μια καρέκλα απέναντί του και τον κοίταζε χαμογελώντας μειλίχια, καθώς περνούσε πέρα δώθε το δάχτυλό του πάνω από τον αναμμένο αναπτήρα του.

Έπειτα από λίγο εμφανίστηκε ο Πάττι κρατώντας στη χούφτα του μερικά αράπικα φιστίκια. Τα έχωσε όλα στο στόμα του και τα κατάπιε σχεδόν αμάσητα. Ο Τζουζέππε ξεροκατάπιε κι εκείνος κι έκανε ένα βήμα πίσω, χάνοντας προς στιγμήν την ισορροπία του όταν πάτησε

πάνω σε μια κοκαλωμένη πέρκα. Ο τύπος άπλωσε τη χερούκλα του και τον κράτησε όρθιο.

«Η μεγαλόψυχη σινιόρα Λαγκονία, όταν έμαθε για την καινούρια σου δραστηριότητα, μου είπε να μην έρθω με άδεια χέρια στο μαγαζί σου. Ελπίζει να τα τρως τα ψάρια και μου ζήτησε να σου τονίσω ότι την επόμενη φορά θα φάνε αυτά εσένα αν δεν κόψεις την παράνομη χαρτοπαιξία στην αποθήκη σου. Υπάρχουν άλλοι που κάνουν αυτή τη δουλειά. Τι, θες να γίνεις σαν τους μετανάστες, που κλέβουν το ψωμί των άλλων;» του απηύθυνε τη ρητορική ερώτηση.

Ο Μαεζάνο κούνησε αρνητικά το κεφάλι, τόσο γρήγορα που τον πόνεσε ο αυχένας του.

Ο Πάττι πλησίασε στο αυτί του.

«Δε χρειάζεται να σου θυμίσω ότι τα ασυγχώρητα λάθη βρίσκονται θαμμένα στο νεκροταφείο» σύρισε.

Εκείνη τη στιγμή ακούστηκε η ηδυπαθής φωνή της Γκρατσιέλλα Μπαβέζε που ανακοίνωσε τη λήξη των νυχτερινών ειδήσεων, πεταρίζοντας ναζιάρικα τις βλεφαρίδες. Ο Πάττι έστρεψε το βλέμμα του στην οθόνη.

«Με τέτοιο τικ την έκαναν παρουσιάστρια; Κάποιος θα τη βολεύει την πουτάνα!» είπε και έκανε μια χειρονομία για την οποία οι σκληροπυρηνικοί καθολικοί του Μεσαίωνα θα τον τιμωρούσαν με δημόσιο μαστίγωμα.

«Έχεις απολέσει κάθε χαλινόν κοσμιότητας» βερμπάλισε βαριεστημένα ο Κάρλο Τζαρντίνα, έχοντας πια συνηθίσει να δουλεύει παρέα με έναν αγροίκο που το στόμα του βρόμαγε χυδαιότητα.

«Καλά, εσένα, αν σου κάτσει, μην τη γαμήσεις!» απάντησε περιφρονητικά ο άλλος.

Έπειτα μ' ένα σάλτο ανέβηκε στη θέση του οδηγού,

επανέφερε την καρότσα και περίμενε τον Κάρλο, ο οποίος πλησίασε ξανά τον Τζουζέππε και με θωπευτική ανάσα φιθύρισε στο αυτί του:

«Μην υποτιμάς την ηλιθιότητα του συναδέλφου μου».

Μετά απομακρύνθηκε με την κομψότητα του δανδή, βολεύτηκε στη θέση του συνοδηγού, ο Πάττι έβαλε μπροστά τη μηχανή και το ημιφορτηγό τσούλησε μαλακά για να μη σκάσουν τα λάστιχα από τη θρυμματισμένη τζαμαρία.

«Τι του φιθύρισες του χέστη;»

«Να μη σε υποτιμά».

«Σωστός! Δε σε λένε τυχαία “Διανοούμενο”».

Ο Μαεζάνο ένιωθε ότι ζούσε σε κάποια πόλη-φάντασμα, όπου ένας άγνωστος ιός είχε αφανίσει τους κατοίκους, κυρίως όσους φορούσαν στολή και κυκλοφορούσαν με περιπολικό. Κανένας καραμπινιέρος δεν εμφανίστηκε όταν τα πρωτοπαλίκαρα της Λαγκονία μπήκαν με ανορθόδοξο τρόπο στο μαγαζί του, κι όσο για τους πελάτες του, προφανώς είχαν ειδοποιηθεί για την επίσκεψη και προτίμησαν να δουν τηλεόραση στα σπίτια τους, οι περισσότεροι εξ αυτών τις νυχτερινές ειδήσεις.

Με ασταθές βήμα περπάτησε πάνω από τα ψόφια φάρια, που πλέον ανέδιδαν μια ανυπόφορη μπόχα, και μπήκε στο πίσω δωμάτιο, η όψη του οποίου θύμιζε σκηνικό από το πεδίο συγκρούσεων που είχε δείξει προηγουμένως η τηλεόραση. Προσπέρασε το σπασμένο τραπέζι και στάθηκε για ώρα κοιτάζοντας με κενό βλέμμα τον άσπρο τοίχο, στον οποίο ήταν καρφιτσωμένη με πινέξα μια χάρτινη εικονίτσα της Παναγίας με τα χέρια

απλωμένα, σαν να προσκαλούσε κοντά της όλους τους πιστούς. Νιώθοντας τα μάτια του να τσούζουν από τα δάκρυα, τα έκλεισε σφιχτά για να ανακόψει την προέλαση μιας σκοτεινής διάθεσης που μεταλλασσόταν ραγδαία σε οργή.

Δεν τα κατάφερε.

«Να καείς στην κόλαση!» ούρλιαξε τραβώντας με μανία από τον τοίχο την καρτ βίζιτ της Ιμμακολάτα Λαγκονία, γνωστής και ως Μάμμα Σαντίσιμα.

Η ηλικιωμένη γυναίκα έμεινε καρφωμένη μπροστά στην τηλεόραση αρκετή ώρα αφότου είχε τελειώσει το νυχτερινό δελτίο ειδήσεων, φέρνοντας ξανά και ξανά στο μυαλό της τις εικόνες από τους μετανάστες που, στριμωγμένοι σε λεωφορεία και τρένα, εγκατέλειπαν άρον άρον την Τερρανόβα για τον Κρότωνα και το Μπάρι. Κούνησε απογοητευμένη το κεφάλι, σκεφτόμενη για ακόμη μία φορά πόσο χαραμιζόταν η Ντράγκετα στα χέρια της θερμόαιμης νεότερης γενιάς. Λίγες ημέρες πριν ξεσπάσουν τα επεισόδια είχε καλέσει στο σπίτι της τους καπιμπαστόνε* από τις σημαντικότερες οικογένειες της περιοχής. Η διαίσθησή της έλεγε ότι η κόλαση θα μετακόμιζε σύντομα στην Τερρανόβα. Ήδη οι γειτονικές πόλεις, με πιο πρόσφατο το Ροζάρνο, είχαν μετατραπεί σε πεδίο συγκρούσεων μεταξύ των ντόπιων και των μεταναστών, που ζητούσαν με τσαμπουκά καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Δε θα αργούσε η στιγμή που το μπουνίδι θα απο-

* Καπομπαστόνε, πληθ. καπιμπαστόνε, ο αρχηγός της οικογένειας (ντρίνα, βλ. λέξη) της Ντράγκετα.

κτούσε επιδημικές διαστάσεις. Μια αφορμή χρειαζόταν, κι από αφορμές στην Καλαβρία άλλο τίποτα.

Στη συνάθροιση είχαν εμφανιστεί μερικοί αρχηγοί το άθροισμα της ηλικίας των οποίων ισούνταν με ορισμένα από τα κλασικά μνημεία της αρχαιότητας. Μπροστά σ' αυτά τα μαδημένα λιοντάρια, που ωστόσο μπορούσαν ακόμα να βρυχηθούν πειστικά, η Ιμμακολάτα Λαγκονία είχε εκφράσει τον προβληματισμό της:

«Θα ξεμείνουμε από εργάτες, και να δω ποιος από τους δικούς μας κηφήνες θα μαζέψει τα φρούτα, που θα σαπίσουν στα δέντρα».

Ο πενήνταεπτάχρονος Σαβέριο Ρογκόλι, που κατέβαζε τον μέσο όρο ηλικίας σ' εκείνη τη συγκέντρωση, είχε επισημάνει ότι η ρίζα του προβλήματος βρισκόταν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που είχε αλλάξει τους κανόνες των αγροτικών επιδοτήσεων. Τώρα πια το ύψος τους προσδιοριζόταν από την καλλιεργήσιμη έκταση κι όχι από τους τόνους προϊόντων που παράγονταν.

«Οπότε, σινιόρα, καλύτερα να αφήνουμε τις σοδειές μας να σαπίζουν και να εισπράττουμε τις επιδοτήσεις παρά να πληρώνουμε μπρατσάντι για να μαζεύουν τα φρούτα. Πλέον μας είναι σχεδόν άχρηστοι».

«Γι' αυτό είναι και λιγότερο ανεκτοί, Σαβέριο» είχε απαντήσει η Λαγκονία. «Η οικονομία μας είναι τόσο αδύναμη, που ντόπιοι και μετανάστες είναι ανταγωνιστές. Βλέπετε τι γίνεται στις γύρω περιοχές. Οι μαύροι ξεσηκώνονται σαν τον Σπάρτακο κι οι κάτοικοι ξαφνικά θυμούνται ότι τους απεχθάνονται. Μάρτυς μου ο Θεός, θα έχουμε κακά ξεμπερδέματα. Να πείτε στους γιους σας και στα άλλα παιδαρέλια που θέλουν να πάρουν τα ηνία της οικογένειάς τους —και που σήμερα με έγραψαν

στα καλαβρέζικα αρχιδάκια τους και δεν ήρθαν— να καθίσουν στ’ αυγά τους και να μην υποκινήσουν τίποτα επεισόδια. Ώρα είναι να βγάλουμε τα μάτια μας με τα ίδια μας τα χέρια».

Αυτά είχε πει τότε η Ιμμακολάτα Λαγκονία, και τώρα είχε συμβεί αυτό, του οποίου τη σαρωτική ορμή είχε προεικάσει. Ήταν θέμα χρόνου, είχε προαναγγείλει σ’ εκείνη τη συγκέντρωση, να απαντήσουν οι ντόπιοι στους μετανάστες, που κατέστρεφαν και λεηλατούσαν την περριοχή τους. Ο τσαμπουκάς των μαύρων δε θα έμενε για πολύ αναπάντητος βάσει του παμπάλαιου δόγματος «Ήρθαν τα άγρια να διώξουν τα ήμερα».

Το κουδούνισμα του τηλεφώνου διέκοψε απότομα τις σκέψεις της. Όποιος τηλεφωνούσε τέτοια ώρα δεν ήταν για καλό.

Πράγματι, από την άλλη άκρη της γραμμής τα νέα δεν ήταν καθόλου ευχάριστα: Ο πιτσότο ντι σγκάρο* του αρχηγού Ρογκόλι ήθελε να ενημερώσει για τη σύλληψη του Μικέλε, του τραυλού γιου της οικογένειας Πριστερά. Οι καρραμπινιέροι τον είχαν μπουζουριάσει πριν από λίγο στην πλατεία Σερράνο, όπου συνεχίζονταν οι συμπλοκές ακόμα κι εκείνη την ώρα. Είχε δει, λέει, δυο μαύρους σαν το κατακάθι του καφέ να λεηλατούν το κατάστημα με είδη υγιεινής της Καρμέλα Τζιόττι, της φιλενάδας του από το λύκειο, και θέλησε να τους πετροβολήσει. Όμως η οργή και το κακό σημάδι είχαν στείλει την πέτρα στο κεφάλι ενός αστυνομικού, ο οποίος δευτερόλεπτα πριν

* Πιτσότο, πληθ. πιτσότι, ο νεαρός που τελετουργικά εισέρχεται στην Ντράγκετα. Ο πιτσότο ντι σγκάρο ή σγκαρίστα ανήκει στα χαμηλότερα επίπεδα της ιεραρχίας, και ο πιτσότο ντ’ ονόρε, ο «τιμμημένος νέος», στα ανώτερα.

είχε σταθεί εμβρόντητος στην είσοδο του μαγαζιού παρακολουθώντας τους να προσπαθούν να ξεκολλήσουν έναν νιπτήρα από τη βάση του. Ο περίεργος αστυνομικός μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο, οι δυο τύποι εξαφανίστηκαν σε κάποιον παράδρομο για να μετρήσουν τα χρήματα που είχαν βουτήξει από το ταμείο, ενώ ο θερμοκέφαλος Πριστερά βρισκόταν εδώ και λίγη ώρα στο κρατητήριο, φτύνοντας βρισιές και κατάρες προς πάσα κατεύθυνση. Παραδόξως, χωρίς να επαναλάβει δεύτερη φορά την ίδια συλλαβή.

Η οργή της Λαγκονία ξέσπασε σε ουρανομήκη κραυγή:

«Το πρόβλημα είναι ότι το αφεντικό σου, που έβαλε εσένα να με πάρεις αντί να μου μιλήσει εκείνος, με κοίταζε ειρωνικά μαζί με τους υπόλοιπους γέρους όταν έλεγα ότι ανησυχώ για την ηρεμία της πόλης μας. Μάλλον αγνοούν τις διαδηλώσεις των συμπατριωτών μας».

Εκείνη είχε αντιληφθεί από νωρίς αυτό του οποίου τη δύναμη υποτιμούσαν πολλοί αλαζόνες μπος, όχι μόνο της Ντράγκετα αλλά και των άλλων μαφιών. Τον κόσμο, που είχε μπουχτίσει από το σινάφι τους και ήθελε να ζήσει τη ζωή του έξω από την ασφυκτική αγκαλιά της μαφίας. Η Λαγκονία το έβλεπε στο βλέμμα του γιου του μανάβη της γωνίας, που σε αντίθεση με τον πατέρα του, ο οποίος την καλημέριζε με σκυφτό κεφάλι, την κοίταζε θαρρετά, σχεδόν προκλητικά, όταν περνούσε με τη συνοδεία της έξω από το μαγαζί. Ακόμα και τα συνθήματα, που ήταν δειλές, μεμονωμένες φωνές στην αρχή, είχαν γιγαντωθεί σε μια ενιαία κραυγή: «Είμαστε ελεύθεροι, είμαστε πολλοί κι έχουμε κουραστεί από την Ντράνγκετα».

Η ίδια απελπιζόταν με την ανώριμη συμπεριφορά των

νεότερων ντραγκετίσι.* Ήθελαν τσαμπουκά με τους μαύρους, και να τα αποτελέσματα! Αντί να μένουν στη σκιά, που επί δεκάδες χρόνια τούς δυνάμωνε και τους προφύλασσε, ρίσκαραν να ξεμπροστιαστούν σαν τα ξαναμμένα κοκόρια. Και το χειρότερο;

«Θα γίνουμε βούκινο από έναν δικό μας» συνέχισε φωναχτά τη σκέψη της. «Και πες ότι την αστυνομία τη βολεύουμε. Αν όμως αναμειχθούν οι εισαγγελείς, που ευκαιρία ζητούν να μας κόψουν τον κώλο, θα κάνουν στον Πριστερά δωρεάν μαθήματα ορθοφωνίας. Θα τον μπουκώσουν με τόσα βότσαλα, που θα ξεράσει ακόμα κι αυτά που δεν ξέρει, ακόμα κι αν του πάρει έναν αιώνα για να αρθρώσει μια πρόταση. Θα βρεθούμε όλοι πίσω από τα κάγκελα εξαιτίας ενός μεταμελημένου».

«Μα, σινιόρα, με όλο τον σεβασμό, εμείς δεν είμαστε Κόζα Νόστρα να μιλάμε δεξιά κι αριστερά. Δεν υπάρχουν καταδότες στην Ντράγκετα. Ποιος γιος θα καταδώσει τον πατέρα του, τον αδελφό του, τον θείο του;» μίλησε διστακτικά το πρωτοπαλίκαρα του Ρογκόλι.

«Α, ναι, ηλίθιε; Θες να σου θυμίσω την Τζουζεπίνα Πόσκι;» γάβγισε η Λαγκονία.

Η σιωπή στην άλλη άκρη της γραμμής ερμηνεύτηκε από την ηλικιωμένη γυναίκα ως θριαμβευτική κατάρρευση επιχειρήματος και συνέχισε στον ίδιο άγριο τόνο:

«Η οικογένεια του Σαλβατόρε Πόσκι μεσουρανούσε στην Τζόγια Τάουρο, μέχρι που η ίδια του η κόρη τον κατέδωσε όταν φοβήθηκε ότι η αστυνομία είχε αρκετά στοιχεία για να τη χώσει στη φυλακή. Ποιος θα της μεγάλωνε τρία παιδιά; Ο σύζυγός της ήταν ήδη στη στενή.

* Ντραγκετίστα, πληθ. ντραγκετίσι, το μέλος της Ντράγκετα.